

Bước thời gian

Vĩnh Đào

Kể từ khi tôi rời mái nhà trường trung học, biết bao năm tháng đã trôi qua. Cuộc sống lôi mỗi người vào một dòng nước lũ. Cuộc đời trôi nổi, những thăng trầm của thời cuộc đưa đẩy chúng ta xa rời mảnh đất quê hương, xa rời những bạn bè thân thuộc. Nhiều khi nhìn lại quãng đường đã qua, biết bao nhiêu nước đã chảy qua cầu. Bùn ngùi, không ai tránh khỏi hơn một lần đếm bước thời gian.

Mỗi năm, đông tàn, xuân tới, thời gian chậm chậm và thản nhiên trôi theo chu kỳ của vạn vật. Hết bốn mùa, trái đất ta ở quay đúng một vòng quanh mặt trời. Thiên nhiên tuần tự trải qua bốn mùa, xuân, hạ, thu, đông, kết thúc một chu kỳ, gọi là một năm, để bắt đầu một chu kỳ mới cho đến vô tận. Mỗi người chúng ta, cũng như tất cả các sinh vật, già thêm một tuổi. Thời gian của vũ trụ là một thời gian khách quan có tính cách bất biến, không thay đổi, được đo bằng ngày, tháng, năm... Do một động cơ vô hình và kỳ diệu, hay là do sự sắp đặt của một Thượng Đế đã tạo dựng ra vũ trụ - tùy theo lòng tin của mỗi người - trái đất xoay tròn đúng một vòng trong một ngày, và quay quanh mặt trời sau đúng ba trăm sáu mươi lăm ngày một phần tư. Thời gian khách quan không suy suyển, nhưng mỗi chúng ta cảm nhận thời gian khác nhau, tùy theo tâm trạng mỗi người, mỗi lúc. Thời gian tâm lý thay đổi rất nhiều, khi kéo dài lê thê, khi thật ngắn ngủi. Người xưa có nói: *Nhất nhật tại tù, thiên thu tại ngoại*. Một ngày trong tù dài bằng cả ngàn năm tự do ngoài đời, sự so sánh có phần quá đáng nhưng nói lên sự thay đổi tột cùng trong cách chúng ta cảm nhận thời gian. Khi ta nôn nóng chờ đợi một việc gì, kim đồng hồ hình như đứng im không xê dịch, thời gian trôi đi một cách nặng nề, uể oải - một phút dài bằng một thế kỷ - nhưng khi chúng ta muốn tận hưởng hạnh phúc của giây phút hiện tại, thì có cảm giác là thời gian vùn vụt trôi qua. Ta thấm thía với nỗi lòng của Xuân Diệu:

*Ôi ngắn ngủi là những giờ họp mặt,
Ôi vội vàng là những phút trao yêu!
Vừa nắng mai sao đã đến sương chiều!*

Ta cảm thông với Lamartine khi thi sĩ muốn níu kéo lại thời gian để giây phút hạnh phúc hiện tại trở thành thiên thu:

*Ô temps, suspends ton vol ! et vous, heures propices,
Suspendez votre cours !
Laissez-nous savourer les rapides délices
Des plus beaux de nos jours !*

Tuổi trẻ nôn nóng đến tuổi trưởng thành nên thấy thời gian trôi quá chậm. Tuổi trẻ luôn luôn hướng về tương lai, nên quá khứ mau chóng chìm vào lãng quên. Những người ở vào tuổi hai mươi vào thập niên 1960 có cảm giác rằng những gì xảy ra vào lúc chiến tranh thế giới thứ hai chấm dứt - vào năm 1945 - đã thuộc vào một quá khứ thật xa xôi, không còn để lại một ấn tượng gì, tuy rằng chỉ mới có 15 năm trôi qua. Chính những người ở vào tuổi hai mươi vào thập niên 1960 ngày nay lại có cảm tưởng rằng biến cố năm 1975 hình như chỉ mới xảy ra ngày hôm qua, hay là trong một quá khứ rất gần, tuy rằng từ 1975 đến nay đã hơn 30 năm, một phần ba thế kỷ. Đừng nên trách những người trẻ hôm nay "thờ ơ với thời cuộc" khi họ không có một cảm nhận về biến cố 1975 như những người thuộc thế hệ trước.

Cuộc đời con người thật dài, khi ta nghĩ đến bao nhiêu biến cố xảy ra trong suốt một đời người, nhưng cũng thật ngắn khi đến phần cuối cuộc đời, thời gian vùn vụt trôi qua, *tuổi đời chông chát*. Xưa nay con người hy vọng sống đến trăm tuổi, mặc dù ngày xưa tuổi thọ không quá sáu mươi, và "*nhân sinh thất thập cổ lai hi*", được bảy mươi tuổi trên đời đã là hiếm. Nhưng dù cho đạt được mộng ước sống đến trăm tuổi, thì *ba vạn sáu nghìn ngày là mấy?*

*Nhân sinh, thiên địa gian nhất nghịch lữ,
Có bao lăm, ba vạn sáu nghìn ngày?
Như thoi đưa, như bóng số, như gang tay.*

...
*Bốn mùa xuân lại thu qua,
Đời người thấm thoát như là con thoi.*

Cao Bá Quát

Vì cuộc đời quá ngắn ngủi cho nên triết lý sống của một lớp người là phải tận hưởng những thú vui của cuộc sống. Đó là vì sao người xưa đốt đuốc đi chơi đêm: "*Cổ nhân bình chúc dạ du*". Cuộc sống một trăm năm của con người so với lịch sử của nhân loại chỉ là một nháy mắt, và so với chuỗi thời gian vô tận của vũ trụ lại càng vô nghĩa. Vũ trụ chúng ta đang ở được cấu tạo cách đây 15 tỷ năm. Ta không thể hình dung được rõ ràng thế nào là khoảng thời gian mịt mù đó. Để giúp chúng ta có một ý niệm rõ ràng hơn về sự nhỏ nhoi vô nghĩa của lịch sử nhân loại so với lịch sử hình thành của vũ trụ, một nhà vật lý không gian Mỹ, Carl Sagan, đã giả dụ thu gọn 15 tỷ năm lịch sử hình thành của vũ trụ trong vòng một năm. Trong giả thuyết này thì biến cố *big bang* khai sinh ra vũ trụ xảy ra vào ngày mùng một tháng giêng, dải Ngân Hà thành hình ngày một tháng tư; trái đất cùng với các hành tinh trong hệ thống thái dương chỉ xuất hiện ngày một tháng chín. Tế bào đầu tiên của sự sống chỉ có mặt trên trái đất vào ngày 25 tháng chín. Tất cả chuỗi phát triển đưa đến sự hình thành của con người chỉ xảy ra trong tháng cuối cùng của năm. Các loại cá và sinh vật có xương sống xuất hiện ngày 19 tháng 12, các con khủng long (dinosaure) đầu tiên có mặt vào ngày 24 tháng 12, các động vật có vú xuất hiện ngày 26 tháng 12, các loại chim chóc đầu tiên ra đời một ngày sau đó. Ngày 28 tháng 12, các con khủng long bị tiêu diệt và biến mất hẳn, có thể vì một tinh thể rơi xuống địa cầu làm tung một lớp bụi mờ khổng lồ, che kín ánh mặt trời. Một bầu không khí lạnh ngắt bao phủ địa cầu, giết chết cây cỏ và sinh vật.

Con người văn minh bắt đầu biết tạc hình trên vách đá chỉ xuất hiện vào phút cuối cùng của ngày cuối cùng trong năm, vào lúc 23 giờ 59 phút ngày 31 tháng 12. Nên

văn minh Ai Cập chỉ xuất hiện trong khoảng 10 giây cuối cùng, vào lúc 23 giờ 59 phút 50 giây. Đức Phật Thích Ca và Jesus Christ sinh ra trong 5 giây cuối cùng, vào lúc 23 giờ 59 phút 55 giây, và 23 giờ 59 phút 56 giây. Khoa học hiện đại xuất hiện chỉ vào giây cuối cùng; con người bắt đầu thám hiểm không gian, phát minh những kỹ thuật làm đảo lộn đời sống con người chỉ vào lúc một phần nhỏ trong giây cuối cùng. Nhìn trên khía cạnh đó, một trăm năm của đời sống con người thật chưa đủ thời gian một chớp mắt.

Theo kinh nghiệm bản thân, chúng ta biết rằng thời gian tâm lý thay đổi tùy theo tâm trạng mỗi người, tùy theo lúc, nhưng thời gian khách quan không thay đổi. Chúng ta vẫn đinh ninh điều đó cho đến khi thuyết tương đối chứng minh là không có một thời gian khách quan và tuyệt đối, và thời gian cũng co giãn trong một kết hợp không gian - thời gian bốn chiều. Nhận xét đầu tiên liên quan đến sự chuyển động: một hành khách trong một toa xe lửa tốc hành mà các cửa đóng kín mít lại, có cảm tưởng là xe lửa đứng im không xê dịch, trong khi đó một người quan sát đứng bên đường thấy toa xe phóng tới trước với một vận tốc 300 cây số giờ. Một buổi trưa hè đứng gió nằm giữa khoảng đồng không nhìn bầu trời xanh, chúng ta có cảm giác là mọi vật im lìm, không chuyển động. Nhưng thật ra lúc ấy trái đất vẫn xoay tròn và lôi chúng ta trong một cuộc hành trình quanh mặt trời với một tốc độ 30 cây số mỗi giây (108 ngàn km/giờ). Cùng lúc đó, mặt trời lôi theo cả Thái Dương hệ trong một cuộc viễn du trong dải Ngân Hà với tốc độ 230 cây số mỗi giây. Chưa hết, toàn bộ dải Ngân Hà lại lao đến thiên hà Andromède lân cận với một tốc độ 90 cây số mỗi giây. Vẫn chưa hết, cuộc xoay vần trong không gian vô tận còn tiếp diễn không dứt.

Albert Einstein, cha đẻ của thuyết tương đối tổng hợp, kết hợp không gian và thời gian trong một tổng hợp hình học bốn chiều gọi là tổng hợp không gian - thời gian, có thể có một hình thái uốn cong mà mắt ta không nhìn thấy được. Chúng ta hãy tưởng tượng một phi thuyền có chiều dài bằng một km được phóng lên không gian trong một cuộc hành trình kéo dài một năm với vận tốc 250 000 km/giây, gần bằng với vận tốc ánh sáng. Ở dưới đất, khi nhìn phi thuyền bay ngang đầu, chúng ta sẽ thấy chiều dài phi thuyền bị thu ngắn lại còn hơn một nửa. Sau cuộc hành trình một năm, phi thuyền trở về mặt đất; khi đó, đối với những người ở lại trên quả đất, phi thuyền đã ra đi gần hai năm (một cách chính xác là 1,8079 năm). Phi hành đoàn trong cuộc viễn du với vận tốc gần bằng vận tốc ánh sáng chỉ già hơn một tuổi trong khi các bạn đồng nghiệp trên mặt đất già hơn hai tuổi đời. Phải chăng đó là bước đầu trong bí quyết trường sinh? Dù sao, trí tưởng tượng hạn hẹp của chúng ta khó có thể nghĩ rằng một điều như vậy có thể xảy ra.

Chưa chắc vậy. Truyền thuyết Việt Nam có kể chuyện chàng Từ Thức một hôm cứu nàng Giáng Hương khỏi bị nạn khi lỡ làm gãy một cành hoa mẫu đơn trong một dịp hội làng. Ít lâu sau đó, trong một buổi ngao du, Từ Thức lạc đến một nơi xa lạ chàng chưa hề biết. Đứng trước một núi cao, bỗng nhiên vách đá nứt ra để Từ Thức bước vào một hang động, dẫn tới một nơi phong cảnh đẹp tuyệt trần: Từ Thức đã lạc vào chốn bồng lai. Chàng gặp lại nàng tiên Giáng Hương. Để đền đáp ơn Từ Thức cứu nạn con mình lúc trước, bà tiên mẹ Giáng Hương gả con gái mình cho chàng.

Sau một năm sống hoàn toàn hạnh phúc trên tiên cảnh, Từ Thức cảm thấy nhớ nhà, nỗi buồn hiện lên nét mặt, muốn trở về thăm quê cũ. Chàng xin phép được trở về thăm quê hương một lần. Phu nhân mẹ Giáng Hương hỏi chàng đã suy nghĩ kỹ càng chưa? Thấy chàng quyết chí, phu nhân tặng chàng một cỗ xe cảm vân để trở về cõi trần. Từ biệt Giáng Hương, chàng lên đường.

*Lá đào rơi rắc lối thiên thai,
Suối tiến, oanh đưa, những ngậm ngùi.*

Chẳng mấy chốc, cỗ xe đưa chàng về tận làng cũ. Cảnh vật vẫn như xưa, nhưng làng mạc, nhà cửa đã thay đổi khác xa lúc trước. Đường làng có nhiều người qua lại, nhưng Từ Thức không nhận ra được một ai. Chàng hỏi thăm một ông lão râu tóc bạc phơ. Cụ già ngẫm nghĩ một hồi rồi nói: "Thuở nhỏ, tôi có nghe nói một người trong họ ông có mấy đời nhà tôi có tên như ông, nhưng một hôm ra đi rồi không thấy trở về. Tính ra từ đó đến nay đã hơn một trăm năm rồi..."

"Lư Nguyên" - Nguyễn Đức Cường

Từ Thức nghe thấy, chợt hiểu rằng một năm trên tiên cảnh bằng cả trăm năm dưới hạ giới. Nay, vật đổi sao dời, không còn gì gắn bó chàng với làng cũ. Từ Thức chào ông lão, toan bước lại cỗ xe quay về tiên cảnh, nhưng cỗ xe đã hóa ra một con chim loan, bay mất.

*Nửa năm tiên cảnh,
Một bước trần ai.
Ước cũ duyên thừa có thể thôi.
Đá mòn, rêu nhạt,
Nước chảy, huê trôi.
Cái hạc bay lên vút tận trời.*

Chàng hiểu rằng con đường trở lại cõi tiên không còn nữa. Chàng đã muốn trở về nơi trần thế. Sự lựa chọn đã trở thành dứt khoát; con đường trở về tiên cảnh đã vĩnh viễn khép lại. Từ Thức như người mất hồn, lững thững ra khỏi làng, cất bước trên con đường vô định.

*Trời đất từ nay xa cách mãi.
Cửa động,
Đầu non,
Đường lối cũ.
Nghìn năm thơ thần bóng trắng chơi.*

(Tản Đà - "Tổng biệt")

Từ Thức, một kẻ suốt đời mang tâm trạng lưu đày, vẫn mang nặng trong lòng một nỗi ray rứt hướng về quê cũ trong khi sống với hạnh phúc trong tầm tay, để rồi vĩnh viễn trở thành một kẻ mất quê hương, hay là một nhà thám hiểm không gian đầu tiên trở về mặt đất sau một chuyến du hành dài ngày trong vũ trụ? Truyền thuyết Việt Nam có một trí tưởng tượng phong phú, hay là do một bí ẩn kỳ diệu nào đó, đã tìm thấy thuyết tương đối của không gian và thời gian, hằng mấy trăm năm trước nhà bác học Einstein?

Vĩnh Đào (promo 1961)